Atatürk Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ULUSLARARASI Türklük Bilgisi SEMPOZYUMU

25-27 Nisan 2007
ERZURUM

BİLDİRİLER -2-

(K-Z)

ERZURUM 2009

KİLİSLİ ABDULLAH SERMEST TAZEBAY (D. 1819 - Ö. 1882) VE DİVANI

Dr. Abdullah ŞAHİN*

1. Kilisli Abdullah Sermest'in Hayatı

Abdullah Sermest Tazebay, Kilis'in yetiştirdiği mutasavvıf şairlerin başında gelir. Kilis, Osmanlı'da önemli merkezlerden biri olmuş, alim ve şairleriyle şöhret bulmuştur. Abdullah Sermest, hem tasavvufi kişiliğiyle insanlara ders vermiş, hem de gönlünden kopup gelen coşkun duyguları gazelleriyle terennüm etmiştir.

Babası, Hoca Mehmed Tazebay Efendi; annesi, Çekmeceli Hoca'nın torunudur. Babası, Kilis Çekmeceli Camii'nde müderrislik yapardı. Muhammed Tazebay Efendi'nin babası Mustafa Ağa; Mustafa Ağa'nın babası da Süleyman Akif'tir.

Tazebay ailesinin kökeni, bugün Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan Doğu Türkistan Özerk Uygur Bölgesi'nde *HOTAN ve TURFAN* şehirleri ve civarında, 15 ve 16. yüzyıllarda yaşamış Tümenbay aşiretine dayanmaktadır. Tümenbay ve Tomanbay aşiretlerinden Tümenbay ailesi nüfusça çoğalınca bu aileden ayrılanların başına genç bir Uygur, reis olarak geçmiştir. Bu aileye "genç reis" anlamında TAZEBAY denilmiştir. Tazebay ailesinden bir grup Hoten ve Turfan'dan Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan, Azerbaycan ve Tükmenistan'a göç etmiştir. Buralarda bu ailenin devamı halen yaşamaktadır.

Süleyman Akif, (Abdullah Sermest'in babası olan Hacı Mehmet Efendi'nin Dedesi) 18. yüzyılın ikinci yarısında Taşkent'ten ayrılıp tahminen 18. yüzyılın II. yarısında Irak üzerinden Kilis'e gelmiş ve kasabanın güneybatı ucundaki harman yerine çadırlarını kurmuştur. *Tazebay* aşireti Taşkent'te devecilikle uğraşan bir aşiretti. Süleyman Akif, Çekmeceli Camii'nin yanında evini yaptırarak ailesini yerleştirmiş ve o camiide imamlığa ve tedrisata başlamıştır.[1]

Abdullah Sermest, 1819 (H.1235) yılında Kilis'te doğdu. Ailenin tek çocuğu olan Abdullah, küçük yaşlarda hem öksüz hem de yetim kalmış, çileli, fakat başarılarla dolu bir hayata başlamıştı. 6 yaşında babasını, 8 yaşında da annesini kaybetti. Bu sıralarda Oylum Köyü'nden babasının derslerine devam edenlerden birisi, Abdullah'ın kimsesiz kaldığını görünce onu köyüne götürdü. Küçük Abdullah, 10 yaşına kadar babasının köydeki talebeleriyle birlikte yaşadı. Bu arada tahsilini ilerletebilmek için Kilis'e gidip gelmeye başladı. Okumaya ve öğrenmeye karşı hırslı olan Abdullah'a Akcurun Camii müderrisi Hacı Hafız Efendi ders verdi. Kilis'teki öğrenim hayatı 17-18 yaşlarına kadar devam etti. Mısır Hidivi Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Abdullah'ı askere alınca öğrenimi yarıda kaldı.

1836 yılında Kahire'ye gönderilen Abdullah'ın kaç sene askerlik yaptığı tam olarak bilinmiyor. Abdullah, Mısır'da iken Fransız *COLİT Efendi*'den tıp ilmini, bu arada hattatlık ve hakkaklığı öğrendi. Kıymetli akik ve yakut taşlarını oymakta ustalaştı. Mısırda iken bu üç sanat sayesinde müreffeh bir hayat yaşadı.

Henüz tasavvufa dair hiçbir fikri ve tahsili olmayan genç hakkak Abdullah bir gün Mısır çarşısında üç dört nüfustan ibaret fakir bir ailenin dilenmekte olduğunu gördü. Bu fakir

---

* Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, e-posta: bdsahin25@atauni.edu.tr

[1] Seyfettin Başçıllar, *Kilisli Divan Şairleri Antolojisi*, İstanbul: Kilis Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, s. 49.

aile hangi dükkana baş vursa kovuluyor, hiçbir yardım görmüyordu. Bu vaziyet Abdullah Efendi'nin rikkat ve merhametini celbetti. O fakir ailenin perişan ve pejmürde kıyafeti yüreğini sızlattı, hemen o ailenin önüne düşerek cebinde bulunan 5 altın kadar parasını sarf ile bunların elbise, yemek vesair ihtiyaçlarını temin etti. Bu hadiseden sonra gördüğü işaret üzerine Mekke'ye gitti. Abdullah Efendi, rüyasında Hz. Peygamber'i gördü. Peygamber ona Mekke'ye gitmesini söyledi.[2] Mekke'ye vardığında rüyasında gördüğü Afganlı Muhammed Can'la karşılaştı ve ona intisap etti. 12 sene şeyhinin yanında kalıp çilesini doldurdu.

Abdullah Sermest'in Mekke'ye gittiği 1846 yıllarında Hicaz, Osmanlı'ya bağlı bir eyaletti. Mısır isyanı sırasında Cidde valiliğinde bulunan Kavalalı'nın oğlu İbrahim Paşa bölgeye hakimdi, Mısır'ın etki sahası içindeydi.

Abdullah Sermest, Şeyhi Muhammed Can'ın vasıtasıyla *Abdullah-ı Dehlevi*'nin ruhaniyetinden istifade etti.[3] Doğum yeri ve tarihi bilinmeyen Muhammed Can, Afganlıydı. 1849 (H. 1266) yılında Mekke'de vefat etti. İlim tahsilini tamamladıktan sonra büyük İslam alimi ve mutasavvıfı Abdullah Dehlevi'nin hizmetlerinde bulunarak yüksek derecelere ulaştı. Gündüz hocasının hizmetinde bulunur, geceleri Şeyh Kutbuddin Bahtiyar-ı Kaki Hazretleri'nin kabrine giderek sabaha kadar ibadet ederdi. Abdullah Dehlevi'den icazet aldı. Hicaza gitti, ömrünü irşatla geçirdi. Muhammed Can'ın yüksek halleri Sultan Abdülmecit Han'ın annesi Bezm-i Âlem Valide Sultan'ın kulağına varınca Valide Sultan onun için Mekke'de dergah yapılmasını emretti. Muhammed Can Hazretleri burada talebe yetiştirdi.[4]

Tasavvuf tahsilinden sonra şeyhi Abdullah'ı postnişin olarak Kilis'e gönderdi. Abdullah Tazebay şeyhinden icazet alınca tahminen 1858 yılında Muhammed Can'ın sakası olan Saka Ali Baba[5] ile beraber Kilis'e döndü ve o güne kadar aldığı eğitimiyle özellikle tasavvufi alanda halkı irşada başladı. Kilis'te önce Şeyh Muhammed Bedevi Ziyareti'ne yerleştiler. Ziyaretine gelip gidenler oldu. Onu daha önce tanıyanlar karşılarında çok farklı bir Abdullah bulmuşlardı. Artık karşılarında alim, fazıl, hoşsohbet, mütevazi bir kimse vardı. Abdullah Tazebay artık 40 yaşlarındaydı, kasabanın ileri gelenleri ona bilgisi ve kültüründen daha fazla yararlanmak için Çekmecelizade Camii'nin karşısına bir tekke inşaa ettiler. Tekkesine de kavuşan Abdullah, artık tarikatını kurmuş ve Şeyh Hacı Abdullah Sermest-i Veli olmuştur. Şeyh Abdullah, Tazebay Tekkesi'nde ömrünün sonuna kadar dinî ve tasavvufi öğretilerde bulundu, feyzinden yüzlerce insan faydalandı. Zamanında şeyhülislamlığa aday olan Abdullah Enveri bile onun tekkesinde tasavvuf terbiyesi aldı. Bu tekke halen sapasağlam ayaktadır.

Şeyh Abdullah Sermest, Keçikzade Hacı Ömer Ağa'nın kızı Zahide Hanım'la evlendi. Bu evlilikten Mustafa Vakıf, Mehmet Vakıf, Süleyman Akif isimli oğulları ile Şehnebat isimli bir kızı dünyaya geldi.

İbrahim Hakkı Konyalı'ya göre, Abdullah Sermest, Kilis ve civarında çok geniş bir etki alanı buldu. Bilgisi, üstün kişiliği ve yardımseverliği sayesinde her yerde, herkesten saygı

---

[2], Kemal Yavuz vd., *Evliyalar Ansiklopedisi,* Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1992, C. 3, s. 389.

[3] Yavuz vd., *age,* s.389.

[4] *İslam Alimleri Ansiklopedisi,* Türkiye Gazetesi Yayınları, C. 2., s. 161, 188.

[5] Bu şahıs Şeyh Abdullah Sermest'e de hizmet etmiştir. Kabri Tazebay Tekkesi'nde türbe içindedir, ayrıca İ. Hakkı Konyalı'nın *AKKT* adlı eserinin 524. sahifesinde Mekke'den meşhur Hoca Tahsin Efendi ile ders arkadaşı olduğunu onun da İstanbul'a gittiği kaydedilmiştir.

gördü. Bağnaz ve katı görüşlü softalarla savaştı. Kilislileri madde ve mana ilimleriyle cihazlandırdı. Kazdığı akik ve yakut taşlarından sağladığı kazançla tekkenişinlerin masraflarını da karşılıyordu. Tekkesine gelen ve konan herkesi bir hediye ile sevindirmeyi ihmal etmezdi. Bir sene Kilis'te kıtlık olmuştu, Şeyh Abdullah Efendi başka yerlerden develerle zahire getirterek fakirlere dağıtmıştı.[6]

Abdullah Sermest, müritlerinden Antepli Akif ve Elbistanlı Ahmed Hamdi'ye icazet vermiştir. Oğlu Mehmed Vakıf Tezabay Efendi (ö.1965) seyr-i sülûkünü Ahmed Hamdi Efendi'nin yanında tamamladıktan sonra tekkenin meşihatini üstlenmiş ve tekkelerin kapatıldığı tarihe kadar (1925) bu görevi sürdürmüştür. Mantık ve kelama dair basılı eserleri bulunan Abdullah Enveri, divan sahibi şair Çermekli Zihni Baba gibi çeşitli kesimlerden geniş bir mürit halkasına sahip olan Abdullah Sermest Nakşibendi müceddidliğinin katı ve sert tutumundan uzak, hoşgörü sahibi, Ehl-i Beyt muhibbi, arif ve kamil bir mürşit olarak tanınmıştır.[7] Abdullah Sermest'in tarikat silsilesi Mehmet Vakıf Tazebay'da son bulmuştur. Bu tarikat, Tekke ve Zaviye Kanunu'na muhalefet etmemek için bizzat şeyhi Mehmet Vakıf tarafından sona erdirilmiştir.

Mehmet Vakıf, babası Abdullah Sermest gibi hoşgörülü ve aydın bir insandı. Kilis ve çevresinde "Şeyh Efendi" diye bilinen Mehmet Vakıf Tazebay'ın eşi Beşire Tazebay Milliyet Gazetesi'nin 4 Ağustos 1989 tarihli bir haberinde eşi hakkında şunları söylemektedir:

"Şeyh Efendi, *Atatürk*'ün fikirlerini çok beğenirdi. Şapka Devrimi'nde Kilis'te ilk şapkayı giyen o oldu. Atatürk, 28 Ekim 1918 de Halep dönüşü tekkeyi gezdi. Düğmesi kopmuştu, bana verdi diktim. Tekkeyi gezip gördükten sonra, *"Burada ileri görüş hâkim"* diyerek Tekke ve Zaviyeler Kanunu çıktıktan sonra kapatılmamasını emretti. O zaman kapatılmayan tek tekke bizimkiydi. *'Memleketimizde hiç yoksul kalmamış gibi Vahabilere bol bol para gidiyor.'* diye hiç hacca gitmedi. Alman dinler tarihi profesörü *Bayan Schimmel* kendisini sık sık ziyaret eder, Farsça ve Türkçe konuşarak tasavvuf ve Hafız Divanı üzerine konuşurlardı."

Aynı tarihli gazetede Mehmet Vakıf Tazebay'ın torunu olan YÖK Eski Başkan Vekili Prof. *Dr. Uygur Tazebay* ise *"Dedem aydın bir insandı. Çok okurdu. Çok değerli kitaplardan oluşan zengin bir kitaplığı vardı. Atatürk'e hayrandı. Yobazlığa karşıydı. Eski nesil ile yeni nesil arasında bir köprü idi."* demektedir. Mehmet Vakıf Tazebay ülkemizin yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden biri olan Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın da hocasıdır. Merhum Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Mehmet Vakıf Tazebay hakkında şunları söylemiştir:

"Onun kadar aydın ve ileri fikirli bir din adamı güç bulunurdu. Taassuptan uzak, İslamın gerçeğine ve özüne en uygun bir anlayış ve görüşü vardı. Hurafeler ve batıl inançların tamamıyla karşısında idi. Müslümanlığın bir şekil değil bir ruh ve mana meselesi olduğuna ve buna uygun bir ahlaklı davranışın bulunması lüzumuna inanıyordu. Rahmetli, benim hocamdı. 24 yıl kadar önce 15-16 yaşında bir lise öğrencisi iken ondan Farsça okumuştum. O yıl, Almanların Balkanlara inmesi dolayısıyla okullar nisan ortasında tatil edilmişti. Önce Habib Efendi'nin Hulâsa-i Rehnüma-yı Farisî'siyle başlamış, sonra Şeyh

[6] İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri İle Kilis Tarihi*, İstanbul, 1968, s. 524.
[7] Nihat Azamat, *Kilisli Abdullah Sermest*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara, 2002, C. 26, s. 18.

Sadi-i Şirazî'nin Gülistan'ını okumuştuk. İkinci yıl Hafız Divanı'nın büyük kısmını okutmuştu. Üniversite birinci sınıfta bulunduğum senenin yaz tatilinde ise Sadî'nin Bostan'ını göstermiştir. İlk feyzi kendisinden almıştım. Bu yalnız Farsça öğrenmek bakımından değil, her bakımdan feyz alış idi. Bunu hayatımın çok mesut ve şeref verici bir hadisesi telakki ediyor, kaderin bir lütfu sayıyorum. Onun 4 Mayıs 1965 tarihinde ebedî âleme göçmesiyle Kilis, Efendi'siz kalmıştır.[8] Erkek ve kadınlardan mürekkep birçok müdavimi kendisinden feyz-i manevi almaya çalışırlardı. Mumaileyh şen ve şatır yaşamayı sever, musikiden çok hoşlanırdı. Hatta zikir esnasında bile musiki bulundurmakta bir beis görmezdi. Şeyh Efendi'nin kıraat ilmine de vukufu tamdı. Hocazade Abdullah Enveri Efendi kıraat ilmini mumaileyhten öğrenmiştir. (Timurtaş 1932: 212)

Abdullah Sermest Tazebay vefatından iki yıl önce 7 Şubat 1880 tarihinde KİLİS'te "Tazebayzade Hacı Abdullah Efendi" adıyla bir aile vakfı kurarak 30 dükkanını, 1 zeytinyağı imalathanesini, 16 dükkanlı bir hanını, 1 kahvehanesini ve 1 fırınını vakfetmiştir.

Abdullah Sermest 1882 (H.1298) yılında ve 63 yaşında hayata gözlerini yumdu ve tekkenin içindeki bahçeye defnedildi, sonra üzerine kubbesi yapıldı ve kabri türbe haline getirildi.

2. Kilisli Abdullah Sermest'in Eserleri

Abdullah Sermest'in üç eserinin olduğu bilinmektedir. Bunlar Türkçe, Farsça ve Arapça şiirlerinin bulunduğu *Divan'ı, tıpla ilgili bir eseri* ve *Sıffin Vak'ası* adlı bir tarih kitabıdır.

Bu üç eserden Divan hariç, diğerleri kaybolmuştur. Kaybolan eserler hakkında da hiç bilgimiz yoktur. Tıpla ilgili eserinin Kilis'e gelen bir Fransız araştırmacı tarafından alınıp geri getirilmediği şeklinde bir bilgiyi torunu Hüsamettin Tazebay'dan öğrendim. Divandaki şiirlerin dışında da Abdullah Sermest'in şiirlerinin var olduğu sanılmaktadır. Divan, şairimizin ölümünden sonra yazıldığı için bazı aksaklıkların olması da normal karşılanmalıdır.

2.1. Divan

Abdullah Sermest'in el yazma *Divan*'ının 4 nüshası vardır. Bunlar aile fertleri tarafından muhafaza edilmektedir.

Metin, daha az hatalı görülen A nüshası esas alınarak oluşturuldu. Şiirler, redif ve kafiyeye dayanılarak düzenli bir şekilde hazırlanmış olan C nüshasına göre sıralandı. C nüshasında toplam 127 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin sırası aynen korunmuştur. Divanda Türkçe şiirlerin dışında 13 Farsça gazel, 1 Arapça gazel, 1 Arapça-Türkçe karışık gazel, 1 Farsça müstezat, 2 Farsça nazm ve bir Farsça nutuk vardır. Bu şiirler Türkçe şiirlerin arasına kafiye sırasına göre yerleştirilmiştir.

A nüshasında, yani asıl nüshada, toplam 126 şiir bulunmaktadır. 3. nüshadan fazla olarak 128 ve 129. şiirler tespit edilip divan metnine yazılmıştır. Bu nüshada 126 ve 27. şiirler yoktur. *B nüshasında*, toplam 124 şiir vardır. *C nüshasındaki* şiirlerden farklı şiire rastlanmamıştır. Eksik olarak 111. şiirin yarısı, 125. şiirin son beyti, 112, 126 ve 127. şiirler yazılı değildir. *D nüshasında*, toplam 120 şiir tespit edilmiştir. 3., 15., 48., 65., 124., 125. ve 126. şiirlere rastlanmamıştır. Şair Divan'ında Halis ve Sermest mahlaslarını kullanmıştır.

[8] Konyalı, *age*, s. 526-527.

2.1.1. Abdullah Sermest'in Şiirlerinin Şekil Bakımından İncelenmesi

2.1.1.1. Vezin-Kafiye-Redif

Bilindiği gibi tekke şiirleri halkın anlayabileceği dille, millî vezin ve yaşayan Türkçe ile meydana getirilen edebî mahsullerdir, fakat tekke şairleri halkın sosyal durumunu da göz önünde tutarak aruzla da şiirler söylemişlerdir. Abdullah Sermest Divanı'nda hece vezniyle yazılmış şiir yoktur. Şiirlerin hepsinde divan geleneğine uygun olarak aruz ölçüsü kullanılmıştır.[9]

Aruz kalıplarından en çok Bahr-i Remel, ikinci sırada Bahr-i Hezec kullanılmıştır. Bahr-i Muzari' kalıbıyla da bir şiir yazılmıştır. Abdullah Sermest şiirlerinde sık sık medd yaparak ritm sağlamaktadır. Diğer tekke şairlerinde olduğu gibi onda da aruz hatalarına rastlanır.

Abdullah Sermest, şiirlerinde daha çok tam ve zengin kafiyeyi tercih etmiş, sıkça kullanılandığı rediflerle de ahenk sağlamıştır. Çok az da olsa redifi kafiye gibi kullandığı da görülmektedir.

Felek bir katre âbın virmedin mazlûma zulm itdin
Revâ mı Ehl-i Beyt'e bu muhâlif rûzgâr*ındır*

Hikâyâtı duyan 'âşık olur Sermest düşer bî-hûş
O sermestlik bu bî-hûşluk muhibb-i hânedân*ındır* (A 8)

Tekke şairleri bilhassa gazellerinde kafiyelerden sonra sık sık redif kullanırlar. Abdullah Sermest de gazellerinde redifi çok kullanmıştır. Kelime halindeki rediflere şu örnekleri verebiliriz *(Rediflerin yanına şiir numaraları verilmiştir.)*:

Ayrılık (30), itdin (49, 50, 51, 52), ol (54), kılan (68, 69, 75, 70), eylerim (62), olmasun (72), haberin (71), ince (81, 82, 83), Ali (87), getürdiñ (45), dirseñ (44), olun (42), idem (58), savışdı (100), gibi (104), itmiş beni (105), itmez beni (111), seni (91,95), gele (85), n'ola (84), kalemim (61), arz-ı hâl (56), oldı gel (55, 57), dirsiñ (41), evi (109), bu (79, 80).

2.1.1.2. Nazım Şekilleri

Abdullah Sermest'in Divan'ında bulunan toplam 129 şiirden 110'u gazeldir. Bu gazellerden 95'i Türkçe, 13'ü Farsça, 1'i Arapça, 1'i Arapça-Türkçe karışıktır. Türkçe gazellerden birisi musammattır. Geriye kalan 19 şiirden 2'si müstezat (biri Farsça, biri Türkçe), 2'si muhammes, 3'ü terci'i bend, 1'i tahmis, 1'i Farsça nutuk, 3'ü müseddes, 1'i müseddes-i müzdevic, 1'i müsemmen-i mütekerrir, diğerleri nazm ve müfredlerdir. Divanda yer alan tek tahmis, şair Haki'nin şiirine yapılmıştır. Divan'a nutuk'un girmiş olması Abdullah Sermest'in tekke edebiyatı geleneğinden istifade ettiğini gösterir. Gazel sayısındaki fazlalık ve gazeldeki kabiliyeti onun lirik söyleyişli bir gazel şairi olarak tanınmasını sağlamıştır.[10]

2.1.1.3. Dil ve Üslûp Özellikleri

[9] Abdullah Şahin, *Kilisli Abdullah Sermest Tazebay Divanı*, Uygur Tazebay Yayını, Ankara, 1999, s. 33.
[10] Şahin, *age*, s. 41

Abdullah Sermest XIX. yüzyılın dil özelliklerini yansıtmaktadır. Ancak onun şiirlerinde "Eski Anadolu Türkçesi"ne ve Kilis yöresine ait gramer şekilleri de mevcuttur: yeriş, gördümdi, iyleyüben, duram...

Yolda zâhidleri gördüm develerden düşmüş
Yatdılar *kakmadılar* kim ne kırık var ne çıkık (A 18)

Sermest, kelime hazinesi yönüyle çok zengin bir dile sahiptir. Hayatın her safhasına ait sözcüklere onun şiirlerinde rastlamak mümkündür. Kullandığı kelimeler sayıca bir divan şairini aratmayacak kadar fazladır. Bu sözcüklerden bazıları sözlük sırasına göre aşağıya yazılmıştır:

Din ve Tasavvuf: âbid, acz, âkıl, akl-ı beşer, âlem, Allah, amel, ârifân, âsumân, âşık, ayıklık, âyîn, ayrılık, bâd-ı hevâ, bâde, bahr, bahş, baht, bahtiyâr, bâtıl, bâtın, bâzâr, bedbaht, bende, berdûş, bezm, bezm-i ezel, bî-dîn, bî-riyâ, Billâh, bülbül, büt, câh-ı celâl, cân, cân-ı cânân, cân-ı cihân...

Taş, Toprak ve Maden: akîk, altun, cevher, dürr, elmâs, gil, gubâr, gümüş, Hacer-i Esved, la'l, remâd, seng, timür, tuz, türâb, yâkut, zer, zerrîn...

Hayvan Adları: âhû, andelîb, Ankâ, arslan, bülbül, büz, deve, domuz, Düldül, ejder, eşek, gazâl, geyik, har, hargûş, it, kebûter, kehle, kelb, kerges, köpek, köstebek, kuş, kuzu, mâr, merkeb...

Eşya: âyîne, beydak, câm, cübbe, çember, çevgân, çıkrık, çorab, dolâb, esbâb, eşyâ, fincan, gömlek, hâme, iğne, inbîk, ipek, kalem, kazan...

Musiki Aletleri: çeng, def, kemân, ney...

Yiyecek ve İçecekler: âb, ades, bâde, beng, bint-i ineb, dem, duhter-i rez, fûm, gülâb, ilac, kevser, menn ü selvâ, mey, mül, revgân, su, sûsen, şarâb...

Dinî, Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler: Abdülhâlık, Âdem, Alâ'eddîn, Alî, Ali Baba Külâl, Ârif, Ashâb-ı Kehf, Ayâz, Azrâ, Bâkî, Ca'fer, Cem, Dakyânûs, Dârâ, Deccâl, Ebû Cehl, Ehl-i Abâ, Ehl-i Beyt, Fâtımâ, Felâtûn, Ferhâd, Fir'avn, Firdevsî, Gencûr, Geylânî, Habîbu'l-lâh Mahzar...

Mekan: Afrikâ, Bâbil, Buhârâ, Ceyhûn, Çâh-ı Nahşeb, Dicle, Fırat, Hayber, Hind, Irâk, Kâf, Kûh-i Tûr, Kulzüm, Mâverâ'ü-n-Nehir, Mısr, Ravza, Sînâ, Sûdân, Şâm, Tûr-i Sînâ, Zevra, HOTEN (Hotan), HITAY...

Bugün artık hiç kullanılmayan veya herkesçe iyi bilinmeyen birtakım arkaik sözcüklere Abdullah Sermest'in şiirlerinde rastlıyoruz: çevgân, sayru: hasta, kanda: nerede, Tamu: Cehennem, birle: ile

Abdullah Sermest, hemen bütün anlatım şekillerini kullanır. Tasavvuf edebiyatının en önemli anlatım şekli olan nasihat ve hitap yoluyla anlatımın yanında doğrudan doğruya anlatım, mükaleme ve sual yoluyla anlatım, tasvir, açıklama, tahkiye, delil ve ispat yoluyla anlatım gibi üslûp özelliklerine yer vermiştir. Aşağıdaki şiir tasvir yöntemini nasıl kullandığına bir örnektir:

Çok nazlı güzel gördi gözüm görmedi sen tek
Ey hayret-i 'âlem
Bu nâz ile bu işvelerin hep yeni âdet
Vey 'âleme hayret
Gösterme yeter kâmetini böyle yerişle
Ey kaddi-i Tûbâ

Çok mı güzelim kopsa bize şimdi kıyâmet
Gelmez sana tâkat

Bu ne akış bu ne bakış bu kaş[u] göz ne
Bu ne süzülme (A 4-5)

Abdullah Sermest'in başvurduğu yöntemlerden biri de ayet, hadis ve kelâm-ı kibarlarla fikirlerini desteklemektir. Aşağıdaki örnekte, sahih hadis kitaplarında rastlanmayan, fakat Şiilerce hadis olduğu iddia edilen güzel bir söze yer vermiştir. Bu söz Dertli, Zatî ve Zekai gibi şairler tarafından da kullanılmıştır:

Lâ-fetâ illâ 'Alî lâ-seyfe illâ Zülfekâr[11]
'Arsa-i çarh-ı zemîne dem-rehâmızdır 'Alî (A 37)

Şair, ayetleri olduğu gibi aktarma yöntemine gitmemiş, ayetlerin başlarını veya konuyla ilgili bir bölümünü alıp kısmi iktibaslar yapmıştır:

Emr-i fasbir[12] 'âlem-i bâlâda bükdi pençemi
Yoksa çün eyler zebûn Şîrîn Fer[h]âd-ı rûzigâr (A 12)

**

"Ve'dduhâ"[13] olsa nikâbı rûy-ı *"Velleyli"*[14] nedir
Bu celâlini perdesi lûtfına hoş dâl eylerim (A 28)

Tasavvuf, bir mecazlar hazinesidir. Çok defa kelimelerin manaları bilinen ağır tasavvufi konuları anlatmaya yetmez. Bunun için mutasavvıf şairler daima mecaza başvurmuşlardır.[15]

Abdullah Sermest, mecazlı sözlerinden dolayı devrinde bazı kişilerce yanlış anlaşılmış, ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Şiirlerinde kullandığı kelimeleri ele alıp *"Ne biçim şeyh bu, meyden, meyhaneden bahsediyor."* demişlerdir. Zamanında yaşayan Karadağlı namlı kişi bunlardan birisidir. Sermest'in Divan'ında bu kişi için yazdığı bir hicviyye vardır.

"Sermest" gerçek anlamıyla "sarhoş"; mecaz anlamıyla ise "Allah aşkıyla mest olmuş kişi"dir. "Dükkân" kelimesi insanlara ilim, irfan öğretilen "mekân"; "duhter-i rez", "ilâhî aşk şarabı"; "pîr-i mugân", "tasavvuf büyüğü"; "mey-hân" ise "tekke"dir. Aşağıdaki beyitlerde ise mecazî söyleyişlerine örnekler gösterilmiştir:

Düşmede kalkmada gel yolda bu *Sermest*'e bakın
Eli ayagı kırılmış turamaz başı yarık (A 18)

**

Talmada *kendime gelmede gemi*'yi aradım
Karada düzde denizde yokuş inişte seni" (A 40)

---

[11] "Ali 'den başka genç (yiğit er), Zülfikâr'dan keskin kılıç yoktur." veya "Ali gibi kahraman kimse, onun kılıcı gibi kılıç yoktur." bknz. "Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler,* Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s.100

[12] "*Onların dediklerine sabret...*" Tâhâ, 30, ayrıca Hûd, 49

[13] "*Kuşluk vaktine andolsun.*" Duhâ, 1

[14] "*Geceye andolsun.*" Duhâ, 2

[15] Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal,* Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981, s. 201.

beytinde ise "gemi" kelimesiyle Hz. Nuh'un, kendisine inanan kişileri aldığı gemiye telmih yaparak hakikati aradığını, "talmada kendime gelmede" derken de dünyanın insanı etkisi altına aldığını, onu yuttuğunu; kendisinin de bazen bunu farkettiğini ve bu halden kurtulmak istediğini anlıyoruz.

Her segi *çarşû-yı bâzâr-ı cihân* bilmez bunı
Kim revâcı içredir ayn-ı kesâd-ı *rûzgâr* (A 12)

beytinde cihan ile dünyayı; rûzgâr ile devri; çarşû ve bâzâr ile de dünya işlerini kasteder.

Abdullah Sermest'in şiirlerinde üslûp bakımından göze çarpan önemli özelliklerden biri de çokça deyim kullanmasıdır. Atasözlerini kullanmaz; ama kullandığı deyimler, anlatımını o kadar akıcı kılar ki bu yönüyle halktan biri gibidir:

Yâri tenhâ bulamam gizlice bir ülfet idem
Aklı başdan savamam ben bana bir sohbet idem (A 26)

Sermest'in deyimler yönüyle çok zengin bir dili vardır. Yukarıdaki beyitlerde olduğu gibi daha birçok deyim kullanmıştır: *Bükdi pençemi, cân virmek, çehre çalman, çekerik nâzını, çeksün âh, derde düşirdi, dile gelmek, dudak burumın, el virdi, elde tutarsın, elden çıkarub, ite kurbân olalar, koma elden geleni, mil çeküb, oyun kurayım, revâ görmediler, sürem yüzlerimi, ters döner, tutmadı söz, yandım elinden, yolda kayamam, yoldan azar, yüz sürüb...*

Abdullah Sermest, kimi zaman halk diliyle konuşur. Çarşıda, pazarda halkın kullandığı argo sözcükleri rahatlıkla kullanır ve dilini deyimlerle akıcı hale getirir. Bu, onun halk içinde, halk arasında sürekli bulunmasının ve onlara hitap etmesinin bir göstergesidir. Aşağıdaki örneklerde de görüleceği gibi bütün bunlar, Sermest'in üslûbunda samimi bir hava estirir:

1.2.1.2. Abdullah Sermest'in Şiirlerinde Din ve Tasavvuf

Abdullah Sermest'in Divan'ında din ile ilgili itikat, ibadet ve ahlak hükümleri önemli yer tutar. Yalnız bu hükümleri, tasavvuf açısından yorumlamak gerekir.

"Allah" kavramı Abdullah Sermest'te "Allah, Rabb, Samed, Hâlık, Hâlık-ı Bârî, Hakk, Hudâ, Rahmeten-li'l-âlemîn, Pâdişah" kelime ve kelime gruplarıyla ifade edilir. Abdullah Sermest, "Melek" kavramı için "melek, melâik" kelimelerini kullanır. Ayrıca büyü ile uğraştıklarından dolayı kıyamete kadar Babil'de bir kuyuya atılan "Harut ve Marut" adlı meleklerden de bahseder. Sermest, bir başka şiirinde "Harut ve Marut"tan bahsederken yaptığı buzağıya Hz Musa'nın ümmetinin tapınmalarını sağlayan Samiri'den de söz eder. Sevgilinin yüzünün güzelliğine bakmaya takatinin olmadığını mübalağalı olarak gösterebilmek için "melek" kavramını kullanır ve Harut ve Marut adlı meleklere telmih yapmak için Babil Kuyusu'ndan söz eder:

Şeytan kelimesi divanda üç yerde geçer. Sermest, Karadağlı denilen sevmediği kişiye yazdığı hicviyyede Adem Peygamberi inkar eden Şeytan'ı lanetli olarak gösterir:

Şeytân-ı la'în oldı iden Âdem'i inkâr
'İlmi 'amelin bunca yılın oldu mı der-kâr
Sermest sözini anlamadın hey Karataglı
Kum kum cebelî git işine hey terelelli (A 50)

Abdullah Sermest'in şiirlerinde "peygamber" kavramı "nebî, resûl, peygamber" kelimeleriyle ifade edilir. Peygamberler kendi has isimleriyle ve sıfatlarıyla şiirlerinde mühim yer tutar. Büyük peygamberlerden Hz. Adem, Hz. Yakup, Hz. Süleyman, Hz. Yusuf, Hz.

Musa, Hz. İsa, Hz. Hızır, Hz. Lokman, Hz. Nuh ve son peygamber Hz. Muhammed'in adları muhtelif şiirlerde geçmektedir. Hz. Muhammed'i "Peygamber, Nebî, Mustafa, Resûl" sıfatlarıyla; Hz. İsa, "Mesîh", Hz. Yakub ise "İsrâ'il" namıyla anılır. Hz Süleyman, mührüyle; Hz. Mûsa "yed-i beyzâ" mucizesiyle; Hz. İsa şifa vericiliğinden dolayı "Mesîh" lakabıyla, Hz. Yûsuf da "Mâh-ı Ken'ân" şeklinde dile getirilir.

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i tanıtırken Hz. Ali'yi "Murtaza", Hz. Muhammed'i "Mustafa", Hz. Hatice'yi "Hayru'n-Nîsâ", Hz Fatıma'yı da "Zehrâ" namlarıyla aktarır:

Bir imâmeyn ki mesnedleri müstesnâdır
Murtazâ babaları ceddleri *Mustafâ*'dır
Nenesi *Hayru'n-Nîsâ* anaları *Zehrâ*'dır

Her derde çare bulmakla meşhur olan Lokman Peygamber bir beyitte dert kelimesiyle birlikte kullanılır:

Derdim içre seni sayıklar u arzûlar iken
Seni gördüm bana *Lokmân* [u] Felâtûn getürdin (A 20)

Hz. Nuh, divanda üç yerde geçmektedir. Hepsinde de onun uzun ömürlü oluşu vurgulanmıştır. Hz. Nuh uzun ömürlü, Hz. Hızır ise ölümsüzdür. Hz. Hızır, "câvîd-i hayât" terkibiyle birarada kullanılır. Adullah Sermest'in Divan'ında ahiretle ilgili kavramlar önemli yer tutar. Ahiret kavramı, "ukbâ, mülk-i bekâ, rûz-ı âhir, kıyâmet, subh-ı kıyâmet, kabr, mahşer, Sırat, mîzân, defter, sencû, Kevser, hûr, Cennet, Cennet-i Adn, dûzah, âteş-i dûzah, nâr-ı dûzah, nâr, tamu" gibi kelimelerle işlenir.

Abdullah Sermest, her tasavvuf erbabı gibi kabir, mahşer, mizan, sırat ve zebanilerden kolayca kurtuluş için pirden şefaat diler:

İsm-i pâkin eylerim âhir nefesde vird-i cân
Kabr de *mahşer* de *mîzân* da, *sırât* da her zamân
Tutdığı demde *zebânî* ler girîbânım hemân
Çağıram rahm kıl pîrim efendim el-amân
Rûz [u] şeb evrâd [u] ezkârım budur bî-iştibâh
Bende-i Sermest-i Şâhım bende-i Sermest-i Şâh (C 74)

Cennet ve cehennem, Sermest için aşktan sonra gelir ve bu anlayışı, onu en büyük mutasavvıf şairlerden biri olan Yunus Emre'ye yaklaştırır:

Dem bu dem meclis bu meclis öyle Sermest ol ki tâ
Bilme her ne hâl ise *dûzah* mı *Cennet* bâgı mı (A 43)

Sevgiliden ayrılık onun için kıyamet günü ve cehennem ateşi gibidir:

Sensiz âyâ *subh-ı kıyâmet* bana
Şâm-ı girîbân-ı cihân oldı gel (A 24)

Abdullah Sermest "hayr, şer, baht, baht-ı siyâhî, baht-ı yâver, bed-baht, tâli'" gibi kelimelerle kaza ve kadere bakış açılarını hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine ait inançlarını belirtir. Kader anlayışını ortaya koyarken "kadere teslim olmanın yanlışlığını, irade-i cüz'iyyenin var olduğunu, ancak kaza ve kadere karşı gelmenin de yanlış olduğunu" söyler.

Kader in böyle diyüb yâr savışdırma beni
Bırak ol bahsi uzun şimdi *kazâ [vü] kader* imden (A 32)

**

'Aşkı Sermest-i *kazâ [vü] kader* i taşlama kim
Çü gil-i hamr-i ezel birle kurulmuş temelim (A 26)

Hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine dair ayete uygun bir anlayışla gönülden şöyle seslenmektedir:

Korkma "Bismillâh" di bilgil Hudâ'dan *hayr u şerr* (A 13)

Abdullah Sermest, "ibâdet, tâat, ibâd, zühd, zühhâd" kelimelerini ibadet kavramı için kullanır. Ona göre ibadetin ruhuna ermeyen, bir aydınlatıcıya bağlanmayan, ibadete giden yolda olmayan kişi gerçekte ibadet yapmamış olur, hatta merdûd (dinden dönmüş), Şeytan olur.

Altı yüz bin yıl 'ibâdet kılsa cümle 'ilmle
Hod-be-hod cûşiş ile merdûd olur Şeytân olur (A 9)

Rind-zahid çatışması onun şiirlerinde de göze çarpar. Zahid kelimesi onda her zaman manadan yoksun zahire göre amel eden insanı karşılar.

Ǧördümdi seni dün harem-i Ka'be'de *zâhid*
Sermest bugün hayrola deyri vatan itdin (A 22)

Abdullah Sermest namaz kelimesini sadece bir beyitte kullanır, ancak namaz kavramını çağrıştıran "tesbih, vird, seccâde, secde, secde-geh, kıble, kıyam" kelimeleri de onun birkaç beyitinde geçer:

Câmi'-i hüsn-i *namâz* a niyetim vardı gidem
Yine dökmüş mey[i] o hırka [vü] seccâdeme mi (A 47)

Kulluk Sermest'e göre sadece seccadede tesbih ile vird etmek değildir:

Tesbîh ile *seccâde* de *vird* itmegi cak cak
Yâ ders ile evrâka bakub kılmagı lak lak
Kulluk mı sanursun bunı kalk hey öni yallı
Kum kum cebelî git işine hey terelelli (A 50)

Sermest, oruç kavramını "oruc, savm" kelimeleriyle karşılar. Yine oruca ait imsak vaktini savm sözcüğüyle birlikte zikreder:

Olur hayt-ı beyâzı hayt-ı esvedden temiz ammâ
Yine imsâk-i savm içün zemîni inceden ince (A 35)

Sermest, sevgilinin hilal kaşından bahsederken hilali görüp oruca başlanılmasının ve orucun sona erdirilmesinin vakti ile ilgili dinî emri de hatırlatmış olur:

Savm-ı sivâ çünki hilâl kaşın
Mes'elesi şekk [ü] gümân oldı gel (A 24)

Abdullah Sermest *hac* kelimesini *Ka'be* kelimesiyle birlikte kullanır. O sevgilinin yüzünü edebiyatımızda sıkça yapılan bir teşbihle *Ka'be*'ye benzetmiş, sevgilinin yüzünü girmenin *büyük hac* olduğunu belirtmiştir:

Hacc-ı ekber yüzin ey kûy-ı mükerrem *Ka'be*
Böyledir lîk nedir câhili ilzâm kılan (A 30)

Zekat kelimesini sadece bir beyitte kullanır. Ona göre derviş fakirdir. Zenginlerin vermesi farz olan zekat, dervişin hakkıdır, dervişin bu hakkını koruması gereklidir:

Dervîş idi lâyık virilen hüsn-i *zekâta*
Dervîş hakın zengine zâyi' niçün itdin (A 21)

Abdullah Sermest insan mizacı ve karakteri üzerinde çok durur. Onun şiirlerinde ahlaka ait unsurlar "süflî nihâd, fesâd, fesâdiyyet, buğz, leîm, 'inâd, süflî, tevâzu', ehl-i hevâ, esîr-i nefs, köpek tıynet, riyâ, bî-riyâ, hased, çeşm-i hüssâd, hâsid, kibr, kin..." gibi sözcüklerle

ifade edilir. Sermest, bazen argoya kaçar, birbiriyle uğraşan ahlaksız insanlara karşı "köpek tıynet" ifadesini kullanır. Mey içmekten bahseder, ama bu, dinde haram kılınan içki anlamında değil tasavvufi açıdan ele alınmalıdır.

Abdullah Sermest, rûzgâr kelimesiyle devri, yani dünyayı kasdeder. Dünya onun için bir fesat yuvasıdır. Dünyanın aldatıcılığına karşı dikkatli olunmalıdır. Bütün ahlaksızlıklar ve haksızlıklar ona aittir. Dünya keremli kişilere buğzeder; alçak, aşağılık kişilere de şefkat gösterir. O dünyadır, o dünyadakilerdir, Hz. Ali'nin ailesine bile haksızlık yapan:

Artırır cevr-i *fesâdiyyet* in Âl-i Haydar'a
Ohşadıkca dem-be-dem ibn-i ziyâdı rûzigâr (A 11-12)

Ehl-i safanın safasının aslında cefadan geldiğini söylerken *riyasızlık* gibi güzel bir ahlak unsurundan bahseder:

Ehl-i safâyı *safâ* ehli bilür *bî-riyâ*
Ayn-ı cefâda safâ buldun ise gel bana
Âşık-ı ma'şûk isen virdin olur "Kul Kefâ"[16] (A 14)

Diğer tekke şairleri gibi söz tutmayan *riyakar* sofilere kızar:

Mescid [ü] medreseden geç geçeyim ben de deyri
N'ideyim tutmadı söz sûfî *riyâ* ya alışık (A 18)

Sermest, bir şiirinde zevk ve safa içerisinde yaşayan insanların halini tasvir eder, onların uygunsuz davranışlarından bahsederken bir Müslümanda bulunmaması gereken haset kelimesini kullanır:

Çün *hıkdı hasedi* bî-dîn idüb sizi temelli
Kum kum cebelî git işine hey terelelli (A 50)

Kıskanç kişileri *"hüssâd ve hâsid"* sözcükleriyle karşılar ve onların ağızlarının namahrem ve kokmuş olduğunu söyler:

Kendine aceb gördi revâ emmegi *hâsid*
Nâ-mahrem olan kokmuş agızla dudagımı (A 43)

Abdullah Sermest, birçok şiirinde vahdet-i vücûdu işler. Vahdet-i vücûd ona göre Tanrı'dan başka bir şeyin olmamasıdır. "Beni benden alub var itmez" derken bu gerçeği vurgular. "Ene'l-Hakk" tabirini kullanmaz, ama tasavvufta önemli bir unsur olan "fenafillah" kavramını yakalar, kendi zatını Tanrı'yla birleştirir, onda fani olur:

Bir tende iki cân geçinür kim bunı gördi
Ben sen mi seni ben bilemem 'ayn-ı bûn itdin (A 21)

Şiirlerinde insanın mayasını, aslını hatırlamasını, gönül mülkünü ebedîleştirmesini, ruhunu bedene esir olmaktan kurtarıp özgür hale getirmesini, fani olanları görüp onlara takılıp kalmamasını ve benlikten uzaklaşıp kendini Tanrı'ya vermesini, böylece ebede erip meclise girmesini tavsiye etmektedir. Zaten bunlar yapılmazsa Hakka vasıl olmak çok zordur. Bunları anlayamayan ve yapamayan kişilere de kızıp *"Dinle bizi har mısın"* şeklinde uyarıda bulunmaktadır:

Bu dünya fanidir. Ebedî mülk ancak ahirettedir. Bizler faniyiz ama Tanrı bizi beka olmak için yarattı. Bir sonraki beyitte de vahdete eriş görüşünü "binlerce putun değil bir putun kurbanı olmak" şeklinde yansıtmaktadır:

---

[16] "*Benimle sizin aranızda şâhit olarak Allah yeter de ...*", Ankebut, 52

Âlem-i ukbâdaki *mülk-i bekâ*yı bildiniz
Bizler için bir bekâdır kim biz andan *fânî*yüz (A 16)

Çönül kuşu, var olanların aslında fena olduğunu görünce buralardan *Ankâ*'nın diyarına kaçtı. Sermest, bu konuda "Her varı fenâ gördi" sözüyle Rahman Sûresinde geçen "Yeryüzünde bulunan her şey fanidir." ayetine telmih yapar:

Dil-mürgı kanad dürdi hevâlandı savışdı
Her varı fenâ gördi fenâlandı savışdı

Bir tala vü bir taşa konub turmadı geçdi
Dinmez mi bu kuşcagız Ankâlandı savışdı (A 42)

Sermest, vahdet-i vücûdla ilgili "nûr-ı vahdet, Hakka'l-yakîn" kavramlarını birarada kullanır. Şah-ı nakş-bend için yazdığı bir na'tta onun vücûdunun vahdet nûru olduğunu söyler. Birinci mısrada yer alan "kaş" kelimesi tasavvufta mihrabı, yani secde yönünü karşılar:

Kıble-gâh-ı evliyâdır kaşların Hakka'l-yakîn
Nûr-ı vahdetdir vücûdun Rahmeten-li'l-âlemîn
Zâtını ikrâr iden el-hakk bulır îmân-ı dîn
İ'tikâdım böyle ey şehin-şâh-ı rûy-ı zemîn
Rûz [u] şeb evrâd [u] ezkârım budur bî-iştibâh
Bende-i Sermest-i şâhım bende-i Sermest-i şâh (C 75)

Cananın yüzü Allah'ın tecellisi yerine kullanılmıştır. Yüzdeki güzellik ilahi güzelliğin aksinden ibarettir. Saç, âşığı esir eder, perişan eder. Saç kesrettir, kesret ise âşığın vahdete ulaşmasına bir engeldir:

Çerçi isti'dâd yok bende *yüz*ün fikrindeyim
'Afvı kıl virme *saç*ın fikrini cânânım yeter
*Kesret-i mû*ya dolaşdı tâze îmânım eli
Ey 'inâyet-sâz tiz kes köhne îmânım yeter (A 8)

Abdullah Sermest, "Bezm-i ezel" terkibiyle ruhların yaratıldığı "Elest meclisi"ni kasteder. Allah ruhları yarattıktan sonra hepsine "Elestü bi-Rabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?)" diye sordu. Ruhların hepsi "belâ (evet)" diyerek Tanrı'yı tanıdı. Sermest, bezm-i ezelden bahsederken ilk yaratılan insan olan Adem Peygamber'i de anar.

Sâkıyâ Sermest-i humar-hâne-i *bezm-i ezel*
Dünki Sermest'dir sana ol 'ayn-ı *Âdem*'dir bana (A 1)

Sermest, kanının ezel badesinin tortusuyla yıkandığını, temelinin ise ezel şarabıyla yoğrulmuş kil olduğunu söyler:

Şimdi âlûde bu Sermest'i görüb ta'n itme
Bâde-i dürd-i ezel birle yumuşlar hûnumuz (A 16)

İnsan-ı kamil olmak ve Tanrı'yı hakkıyla tanıyabilmek için geçilmesi gereken dört mertebe vardır. Bunlar şeriat, tarikat, marifet ve hakikattir. Sermest, şeriatın hükümlerini önce insanın kendinde tatbik etmesi gerektiğini vurgular. Başkaları söz konusu olduğunda kılı kırk yaran, kendisine gelince hükümleri yorumlamaya çalışan kişilere çok kızar:

Çayre *hükm-i şer*'de her bir kılı kırkar yarar
Kıl okunsa nefsine te'vîle ser-gerdân olur (A 9)

Hz. Ebûbekir gibi Hz. Ali de tarikat büyüğü olarak kabul edilir. Sermest,

peygamberin ilmine Hz. Ali'nin varis olduğunu söylemiş ve onu hakikat denizi olarak nitelendirmiş. "Öyle ise hakikate ulaşmak için Hz. Ali örnek alınmalıdır." demek ister:

Kulzüm-i bahr-i *hakîkat* vâris-i ilm-i Nebî
Şehriyâr-i mülk-i dîne Mustafâ'mızdır Alî (A 38)

Tarikat inancına göre ma'rifet ve hakikate ulaşmak için tarikata girmek, pir elinden tutmak şarttır. Bu anlayışa uygun olarak da Sermest, tarikata girmeyen sadece şeriatla amel eden zahidlerin bütün bütün hüsranda olduklarını söyler ve şaha gelmeyenlerin ah çekmeleri yolunda beddua eder. Kendi tarikatının ne olduğunu Nakş-bendî kelimesiyle anlatmaya çalışır. Nakşibendi tarikatının kurucusu Bahaüddin Nakşbend'i; şah, gavs-ı a'zam, kutb-ı 'âlem ve rindlerin padişahı olarak tanımlar. Ehl-i dil maksadına ulaşacağı doğru yolu onun sayesinde bulmuştur:

Zevk-i bâkî istiyen diller bu dâr-ı fânîde
Yüz sürüb *der-gâh-ı şâha* buldı dîn îmânda
Zâhid-i hod-bîn olan kaldı bütün husrânda
Sâye-i pîr-i harâbât cenâb-ı cânda
Rûz [u] şeb evrâd[ü] ezkârım budur bî-iştibâh
Bende-i Sermest-i Şâhım bende-i Sermest-i Şâh (C 74)

Sermest, ma'rifet kapısı ile ilgili olarak "irfan" kelimesini kullanır. Cahil kişi etrafına bir bakınsa ona ilim ve irfan öğretecek kişileri görecektir. Bencil yaratılışa sahip kişilere uymayıp pirin elinden tutan irfana ulaşır, yani ma'rifete ulaşmanın yolu bir tarikate girmekten geçer. *Hum-hâne* terkibini mecazen *"tekke"*, *pîr-i harâbât* terkibini de *"tarîkat şeyhi"* anlamında kullanmaktadır.

Abdullah Sermest, evliya kavramı için "evliyâ, pîr, pîr-i harâbât, pîr-i mugân, şâh, şehin-şân, merd-i merdân, şeyh, mürşid, efendi" sözcüklerini kullanır. Evliya kişiyi hakikate ve ma'rifete eriştirir; riyasızlığı, mertliği öğretir. O, aşk memleketinin serveri, Hz. Muhammed yolunun yolcusudur. Dertli âşıkları feyzinden mahrum etmez. Onun varlığını kabul eden kesinlikle imanı ve dini kolayca bulur, eteğini tutanın adı mert olur ve âlemlere sultan olur. Sermest, pirin pendini (öğütlerini) tutmayan sofilere "eşek sûfî" tabirini uygun görür. Gavs-ı A'zam Şah-ı Nakş-bend Hazretleri için yazdığı na'tta evliya kavramını sıkça kullanmıştır. Sermest'e göre o evliyaların en üstünüdür, onun aşkı Sermest'i öyle sarmıştır ki başı kesilse dönmez bu yoldan.

Teferrüç ile ilgili İnsan sûresi 1. ayette geçen "hel etâ" lafzını kullanır: "İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi? (Yani insan üzerinden öyle uzun süreler geçti ki henüz kendisi, anılan bir şey değildi. Topraktan süzüle süzüle, çeşitli merhalelerden geçerek, uzun zamanı aşarak nihayet nutfe (döl suyu, sperma) haline geldi.

Abdullah Sermest'in bir şeyh olması, tasavvufa bizzat dahil olması sebebiyle daha çok mutasavvıf şairlere alaka duymuştur. Abdullah Sermest'te Fuzûli, Şeyh Galip, Seyyid Nesimi ve Şeyhî'nin tesirleri görülür. Bunun yanında rindane söyleyişiyle Baki, şuhluğu ile Nedim ve divan edebiyatının önemli şairlerinden Necati Bey'in tesirleri de vardır.

Sonuç olarak Abdullah Sermest, zengin bir gelenekten bol bol istifade etmiş, daha çok rindane, âşıkane ve bazen de arifane söyleyişleri denemiş tasavvuf şairlerimizden biridir. Sanatlı söyleyişten ziyade içten ve coşkun; hakimane söyleyişinin yanında şen-şakrak ve

biraz da hiciv barındıran bir söyleyişi vardır. Onun üslûbuna tesir eden önemli unsurlardan biri de yöreselliktir.

Kaynaklar

AZAMAT, Nihat (2002), *Kilisli Abdullah Sermest,* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 26.
BAŞÇILLAR, Seyfettin, *Kilisli Divan Şairleri Antolojisi,* İstanbul: Kilis Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları.
ÇANTAY, Hasan Basri (1957), *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim,* C. I-III, İstanbul.
YAVUZ, Kemal vd. (1992). *Evliyalar Ansiklopedisi,* İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, C. 3.
GÜZEL, Abdurrahman (1981) *Kaygusuz Abdal,* Ankara: Kültür Bakanlığı.
İslam Alimleri Ansiklopedisi, Türkiye Gazetesi Yayınları, C. 2.
KONYALI, İbrahim Hakkı (1968), *Abideleri ve Kitabeleri İle Kilis Tarihi,* İstanbul.
Milliyet Gazetesi (4 Ağustos 1989).
Son Havadis Gazetesi (20 Haziran 1965).
ŞAHİN, Abdullah (1999), *Kilisli Abdullah Sermest Tazebay Divanı,* Ankara: Uygur Tazebay Yayını.
YILMAZ, Mehmet (1992), *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler,* İstanbul: Enderun Kitabevi.

KİLİSLİ ABDULLAH SERMEST TAZEBAY (D. 1819 - Ö. 1882) VE DİVANI

1819 yılında doğan Abdullah Sermest'in küçük yaşlarda annesiz ve babasız kalması, akrabalarının olmaması nedeniyle babasının arkadaşları tarafından büyütülmesi, İbrahim Paşa'nın Kilis'i işgalinden sonra onu da Mısır'a asker olarak göndermesi gibi durumlar onun dine ve tasavvufa meylinde önemli etkenlerdir. Divanından başka tıp ve Sıffin Vakası ile ilgili kaybolan iki eseri daha vardır. Divanının 4 nüshasına ulaşılabilmiştir. Bütün şiirlerinde aruz veznini kullanan Sermest, gazel şairidir. Divanında 96'sı Türkçe, 13'ü Farsça, 1'i Arapça olmak üzere toplam 110 gazel; 1'i Farsça 2 müstezat; 2 muhammes; 3 terci'-i bend; 3 müseddes; 1 müsemmen; 1 Farsça nutuk ile nazm ve müfredler vardır. Ayrıca divanında 1 de Haki'ye tahmisi vardır. Gazellerin pek çoğu ilahi bir vecd halinde yazılmış gibidir.

Anahtar Kelimeler: Kilis, Tasavvuf Edebiyatı, Divan, Abdullah Sermest Tazebay

ABDULLAH SERMEST TAZEBAY FROM KILIS (D. 1819 - Ö. 1882) AND HIS DIVAN

The important factors in Abdullah Sermest's tendency to religion and mysticism are the loss of his parents at an early age after his birth in 1819, his upbringing by his father's friends as he doesn't have any relatives and his assignment to Egypt as a soldier by Ibrahim Pahsa after he conquered Kilis. Apart from Divan, he has two other works on medicine and Sıffin Case, which got lost. Only four copies of Divan were found. Sermest is a gazahl poet, using aruz foot in all his poems. Divan contains 110 gazahls, 96 of which are in Turkish, 13 of which are in Persian an done of which is in Arabic. It also includes 2 mustezat, one of which is in Persian; 2 muhammes, 3 teci-i bends, 3 müseddeses, 1 müsemmen, 1 oration in Persian as well as verses and müfreds. Besides, there is also one Haki in this divan. Most of the gazahls are written in a sacred entrancement.

Key Words: Kilis, Mystic Literature, Divan, Abdullah Sermest Tazebay